

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Проектування і проведення заняття за інтерактивними технологіями вимагають, перш за все, компетентності в даних технологіях викладача, його розуміння, що інтерактивна технологія та методика – це не два тотожних поняття. Тому виникає потреба з'ясувати, чим відрізняється методика від технології, та яких методичних рекомендацій має дотримуватись викладач під час використання на заняттях гуманітарного циклу інтерактивних вправ різного типу.

Під інтерактивними технологіями в підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників ми розглядаємо таке навчання, як спеціальну форму організації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців. За таких умов кожен курсант відчуватиме свою успішність та інтелектуальну спроможність. Унеможливується пасивність жодного курсанта в колективному процесі навчального пізнання, що засноване на постійній активній взаємодії всіх його учасників. Джерелом нових знань є не тільки опрацювання курсантами наукової, навчальної, методичної, енциклопедичної та довідкової літератури, Internet-ресурсів, але й власний досвід майбутніх офіцерів-прикордонників, отриманий під час участі в інтеракціях – актах міжособистісної взаємодії.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі була в центрі уваги таких дослідників, як Ю. Аляева, О. Єльникова, Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, С. Крамаренко, Г. Кривчикової, В. Мельник, І. Мельничук, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун та ін., які обґрунтовують доцільність застосування інтерактивних технологій для посилення ефективності професійної підготовки фахівців різного профілю. Принципи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з гуманітарних дисциплін засобами інтерактивних технологій висвітлювалися й у наших публікаціях [3; 4].

Мета статті - з'ясувати відмінність понять «методика» та «технологія», навести приклади та розглянути методику використання засобів інтерактивних технологій на заняттях гуманітарного циклу «Педагогіки і психології», «Англійської мови».

Виклад основного матеріалу. На думку дослідників, технологію від методики відрізняють два принципові моменти – гарантія кінцевого результату й проектування майбутнього навчального процесу. Окрім того, за технологічного навчання відсутні безліч «якщо», за умов наявності талановитого викладача, талановитих курсантів, багатой матеріальної бази закладу тощо. «Методика виникає в результаті узагальнення досвіду або впровадження нових засобів. Технологія ж проектується, виходячи з конкретних умов, та орієнтується на заданий, а не на передбачуваний результат» [1].

Технологія, на відміну від методик не допускає варіативності, із неї не можна викинути або переставити місцями жодні елементи. Технологічний підхід не допускає пошукової діяльності, проб, тут не може бути помилок. Для технологічного навчання обов'язковим є постійний зворотний зв'язок, внесення виправлень і змін у подальшу діяльність.

Вирішальним фактором впливу на формування самосвідомості та самоповаги курсанта є характер ставлення викладача до вихованців, який проявляється у комунікативній у міжособистісній взаємодії і потребує дотримання таких правил:

– обходитись без частки «не», намагатись замінити слово з «не» – на інше (наприклад, «не перебивати один одного» – «бути толерантним»);

– замість слів «розподілитись», «розділитись» використовувати слово «об'єднатися» в групи, пари, трійки тощо, в результаті чого закладається здатність курсантів до співпраці, до розуміння об'єднаної країни, держави або нації [6, с. 35];

– не давати таких оцінок: «правильна відповідь», «неправильна відповідь», «добре», «погано», оскільки викладач на занятті лише допомагає курсантам опанувати інформацію та прийняти власні рішення, висновки тощо;

– під час дискусії доцільно *унікати* ситуації домінування будь-кого над групою; закритих запитань, на які можна дати відповіді «так» або «ні». Вживаючи відкриті запитання, які починаються зі слів «як», «чому», «який», викладач сприяє заохоченню всіх учасників навчального процесу до висловлення своїх думок, ідей тощо.

Проведений формувальний експеримент із перевірки ефективності застосування інтерактивних технологій у професійній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників тривав у період 2010-2011 н.р. Експериментальне дослідження відбувалося з курсантами III курсу на заняттях з дисципліни «Педагогіка і психологія», яка вивчається в I семестрі, та під час вивчення дисципліни «Англійська мова» (I-II семестр). Проводячи формувальний етап експериментального дослідження на III курсі, ми мали на меті поєднати вплив використання інтерактивних технологій під час вивчення обох дисциплін на формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Оскільки групи курсантів, де проводилися лекційні заняття з дисципліни «Педагогіка і психологія», були невеликі за кількістю осіб, то на таких лекціях часто організовувався «Діалог». Його суть полягала у спільному пошуку малими групами (5-6 курсантів) протягом 5 хв. узгодженого рішення. Група експертів готувала свій варіант виконання завдання (еталон), стежила за роботою інших груп і контролювала час. Після завершення роботи представники від кожної робочої групи на дошці (комп'ютері) або на аркушах паперу робили підсумковий запис. Експерти фіксували спільні погляди, а на завершення пропонували узагальнену відповідь на завдання, яка обговорювалася та доповнювалася. До зошитів курсантів занотовувався кінцевий варіант.

Доповненням діалогу було використання інтерактивної технології «Спільний проект», яка застосовувалася для всебічного висвітлення проблеми на лекції. Наприклад, у темі 2 – «Психологія особистості прикордонника» – вивчення ролі психічних пізнавальних процесів у діяльності керівника прикордонного колективу та сутності й змісту основних пізнавальних процесів прикордонників: відчуття, сприймання, уваги, уявлення, пам'яті, уяви використовувалися інтерактивні вправи (адаптовані для навчання майбутніх офіцерів-прикордонників) з посібника Г. Марасанова «Соціально-психологічний тренінг» [5]. Це вправи, пов'язані із спостереженням та увагою [5, с. 83], з умінням зосередитися [5, с. 96], на взаєморозуміння [5, с. 107] та ін.

Після завершення роботи кожна мала група звітувала і записувала на аудиторній дошці певні положення. У результаті з відповідей доповідачів груп складається спільний проект, який рецензується групою експертів. Прикладом такого спільного проекту було вироблення моделі критичного повідомлення (за методикою Н. Васильєва [2, с. 192-195]).

Ще одним засобом професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників було використання інтерактивної вправи «Пошук інформації». Курсанти в командах отримували запитання з теми навчального матеріалу та за допомогою різних джерел інформації (роздаткового матеріалу, нормативних документів, державних стандартів, підручників і навчальних посібників, довідкових видань, мережі Інтернет тощо) знаходили відповіді на ці запитання. Визначався час на пошук та аналіз інформації. Наприкінці заняття заслуховувалися повідомлення від кожної групи, які потім повторювалися і розширювалися всією академічною групою. Таким чином, лекція викладача доповнювалася новою інформацією від курсантів.

Лекція-дискусія виступає вищим рівнем проблемних лекцій, тому ми їх доповнювали такими інтерактивними технологіями, як ділові ігри, проблемні семінари. Під час такої лекції з метою розвитку навичок спілкування, вдосконалення вмінь дискутувати та

аргументувати свою думку ми використовували такий засіб інтерактивних технологій, як «Акваріум». Сутність проведення цієї інтеракції полягає в тому, що одна з груп (4-6 осіб) сідає в центрі аудиторії та отримує завдання для проведення дискусії, сформульоване приблизно так: прочитайте завдання вголос; обговоріть його в малій групі; за 3-5 хвилин дійдіть спільного рішення.

Поки діюча мала група займає місце в центрі аудиторії, викладач знайомить решту академічної групи з завданням і пропонує протягом 3-5 хвилин обговорити можливі варіанти розв'язання тієї самої проблемної ситуації. Після закінчення відведеного для дискусії часу група повертається на свої місця, а викладач ставить аудиторії такі запитання:

- чи погоджуєтесь ви з думкою групи?
- чи була ця думка достатньо аргументованою?
- який з аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?

Інтерактивну вправу «Акваріум» ми застосовували під час вивчення теми 3 – «Психологія прикордонного колективу» з метою визначення соціально-психологічної характеристики прикордонного колективу, визначення особливостей і структурних компонентів психології прикордонного колективу: суспільної думки, колективних настроїв, традицій, цінностей, а також для аналізу таких психологічних явищ у прикордонному колективі, як самоствердження, психологічна сумісність, суперництво, боротьба за кращі місця в груповій та лідерській ієрархії.

Наприкінці лекції викладач обговорював з курсантами хід дискусії в малих групах. Використовуючи такий засіб інтерактивних технологій, викладач має знати, що для цього піде щонайменше половина лекції. Тому курсанти отримували завдання заздалегідь знайомитися з основними положеннями лекційного матеріалу, щоб аргументовано відстоювати свою позицію.

Під час проведення *лекції-аналізу* використовувався такий засіб інтерактивних технологій, як кейс-метод, що полягає в участі викладача та курсантів в обговоренні ділових ситуацій. Такі кейси склалися в письмовій формі на основі досвіду офіцерів, які працюють або працювали на кордоні, вивчалися та обговорювалися курсантами. Кейси складають основу бесіди академічної групи під керівництвом викладача, який допомагає курсантам у розкритті сутності певної професійної проблеми, не нав'язує свої погляди, пояснює наслідки ризику прийняття необдуманих рішень. Окрім цього, на таких лекціях проводився перегляд тематичних відеосюжетів з подальшим аналізом, подавалися методичні рекомендації з їх використання тощо. Інтерактивна вправа «Дерево рішень» також допомагала курсантам проаналізувати та краще зрозуміти механізм прийняття складних рішень.

Під час проведення практичних занять ми здебільшого використовували парну роботу (статистичні, динамічні та варіаційні пари), групову («Коло ідей», «Спільний проект»), колективно-групову роботу («Коло», «Мікрофон», «Мозковий штурм») та ігрові засоби інтерактивних технологій.

Статична пара передбачала спільну роботу курсантів, які сидять за одним столом. Досвід показав, що в парах успішно співпрацюють курсанти з різним рівнем підготовки. Наприклад, виконуючи інтерактивну вправу «Розташування в контакті», курсанти мали змогу вести бесіду у трьох варіантах: сидячи спиною або обличчям один до одного та за умови, коли один із співрозмовників стоїть. Під час обговорення курсанти обґрунтовували, в якому положенні було найбільш комфортно і найбільш важко вести бесіду. Аргументація відповідей давала змогу майбутнім офіцерам-прикордонникам усвідомити важливість рівності позицій учасників професійної взаємодії для ефективного встановлення контакту.

Динамічна пара – це мала група з 4-х курсантів, які сидять за сусідніми столами. Кожна четвірка працює за завданням, зазначеним в роздатковій картці. Це завдання включає 4 варіанти завдань, 4 запитання і 4 пункти плану. Можуть бути мікрогрупи і з

більшою кількістю учасників колективної роботи, однак число їх повинно бути обов'язково парним. Кожний працює з кожним, тричі змінюючи партнера.

Варіаційна пара – це варіант колективної роботи в малій групі з 4-х курсантів. Кожен курсант працював то з одним, то з іншим курсантом з четвірки. При цьому здійснювався обмін матеріалами, варіанти яких опрацьовувалися кожним членом мікрогрупи. Цей варіант кооперативної взаємодії (його ще називають «Каруселлю») ми використовували на заняттях при необхідності включення всіх курсантів в активну дискусію. Така технологія застосовувалася:

- для обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежними позиціями;

- для збирання інформації з будь-якої теми;
- для інтенсивної перевірки обсягу й глибини наявних знань;
- для розвитку вмінь аргументувати власну позицію.

У динамічній та варіаційній парі курсанти постійно мінялися ролями викладача та слухача. Вони навчали один одного, працюючи в режимі «взаємонавчання» та «взаємоконтролю».

Систематичне використання інтерактивних технологій під час вивчення «Педагогіки і психології» спрямовувалося на формування у курсантів умінь і навичок міжособистісної взаємодії, необхідних у професійній діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників. Результати психолого-педагогічної підготовки використовувалися у процесі вивчення дисципліни «Англійська мова», яка спочатку вивчалася паралельно з «Педагогікою і психологією» (I семестр III курсу). Це стимулювало курсантів більш сумлінно ставитися до вивчення «Педагогіки і психології» та спрямовувало їх до вироблення стійких умінь і навичок діалогічної взаємодії, які використовувалися у професійних ситуаціях іншомовного спілкування. У подальшому вивченні англійської мови (II семестр III курсу) на заняттях застосовувалися і спеціальні інтерактивні вправи, розроблені саме для навчання майбутніх офіцерів-прикордонників іншомовному спілкуванню на професійні теми.

На першому занятті з дисципліни «Англійська мова» ми використовували інтерактивну вправу «*People Hunt*» (за Kagan [8, с. 217]), за допомогою якої курсанти відпрацьовували вміння ставити запитання загального типу та удосконалювали навички роботи в парах. «*People Hunt*» – допомагає викладачеві та курсантам краще пізнати один одного та створити сприятливу атмосферу для заняття. Технологія проведення даної вправи полягала в тому, що курсанти заповнюють таблицю інформацією про себе (улюблений колір, предмет, телепрограма, професія, автомобіль, колір очей тощо), а потім у парах дізнаються та записують факти про свого однокласника.

Під час проведення наступних занять ми проводили такі інтерактивні вправи, як «*Team Word Finder*», «*Making Words*», «*Alphabetical List*», «*Team Sentences*», метою яких є поповнення словникового запасу, повторення алфавіту та правил побудови речень англійською мовою, формування навичок роботи в групі, вміння пояснювати, переконувати, приходити до консенсусу. Суть вправи «*Team Word Finder*» полягала у знаходженні на роздаткових папірцях усіх прихованих (по горизонталі, діагоналі, вертикалі) слів і термінів з теми. Робота проводилася в командах.

Під час виконання інтерактивної вправи «*Making Words*» курсанти, працюючи в трійках, записували всі слова, які можна утворити з літер фрази *OUR TEAM IS AWESOME*. «*Alphabetical List*» передбачав складання курсантами в командах списку термінів та слів з теми, що вивчалася, а саме тема 12. Закон і порядок. При чому, список слів повинен був бути в алфавітному порядку. Завдання команд під час виконання вправи «*Team Sentences*» полягало у правильному розташуванні слів з кожного речення.

Інтерактивну вправу «*Reading for Two Voices*» ми застосовували під час вивчення теми 13 – «Законодавча система Великобританії». Майбутнім офіцерам-прикордонникам пропонувалось виразне читання тексту з теми у два голоси. Метою такої вправи є

розвиток уміння слухати іншого та самого себе, вміння співпрацювати, покращення навичок виразного читання та дикції. Для забезпечення повторення матеріалу з попереднього заняття, ми часто використовували інтерактивну вправу «*Find the Fiction*». Сутність проведення цієї інтеракції полягала в активному слуханні курсантами трьох запропонованих тверджень, виявленні та виправленні одного хибного судження. Головне завдання викладача - вимагати від курсантів повної аргументації того, чому вони вважають те чи інше твердження правдивим, чи таким, що не відповідає дійсності.

Ще одним засобом професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників під час вивчення теми 13 – «Законодавча система Великобританії» було використання інтерактивної вправи «*Fan-N-Pick*». Кожній команді курсантів з чотирьох чоловік пропонувалися запитання (кожне запитання на окремому аркуші). Курсант 1 тримає аркуші з запитаннями у вигляді віяла, курсант 2 витягує аркуш із запитанням та зачитує його вголос, курсант 3 відповідає на запитання, курсант 4 виражає згоду або незгоду із запропонованою відповіддю. З кожним новим запитанням відбувається зміна ролей за годинниковою стрілкою, так щоб кожен курсант з групи тримав картки із запитаннями, зачитував запитання, відповідав, реагував на відповідь. Мета такої інтерактивної вправи полягає в актуалізації опорних знань курсантів, вмінні виражати згоду чи незгоду, вмінні уважно слухати співрозмовника, чітко та інтонаційно правильно ставити запитання.

Наведемо приклад ще однієї інтерактивної вправи «*Team Lists*», яка була використана на шостому занятті з теми 13 (тема заняття – «Королівська сім'я»). Курсантів ми поділили на чотири команди, двом з яких пропонувалось скласти список функцій монарха, двом іншим – функцій прикордонника, так як тільки від прикордонника залежить спокій та законність на кордоні. Через 10 хвилин спільного вирішення, групи, які працювали над однаковою проблемою, об'єднуються для обміну думками. По закінченню відведеного часу групи презентують свої списки. Інтерактивна вправа «*Team Lists*» використовувалась на заняттях для розвитку навичок спілкування майбутніх охоронців кордону, вміння висловлюватися, критичного мислення, вміння переконувати і вести дискусію.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином комплексний підхід до застосування інтерактивних технологій в експериментальній групі спрямовувався на підвищення рівня готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної діяльності в процесі вивчення гуманітарних дисциплін «Педагогіка і психологія» та «Англійська мова».

Література:

1. Богданович М. В. Методика викладання математики в початкових класах : навч. посібник / М.В. Богданович, М. В. Коваль, Я. А. Король. – К. : А.С.К., 1998. – 352 с.
2. Васильев Н. Н. Тренинг профессиональных коммуникаций в психологической практике / Н.Н. Васильев. – СПб. : Речь, 2007. – 283 с.
3. Кирилюк В. В. Мета, зміст та принципи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників інтерактивними технологіями з дисциплін гуманітарного циклу / В. В. Кирилюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»; № 4. – Хмельницький : ХІСТ, 2011. – С. 55-59.
4. Кирилюк В. В. Принципи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з гуманітарних дисциплін засобами інтерактивних технологій / В. В. Кирилюк // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : IV Всеукр. наук.-практ. конф. Серія: Психолого-педагогічні й філологічні науки, (Хмельницький, 18 листопада 2011р.) – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2011.
5. Марасанов Г. И. Социально-психологический тренинг / Г. И. Марасанов. – 5-е изд. стереотип. – М. : «Когито-Центр»; Моск. психолого-социальный ин-т, 2007. – 251 с.
6. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К. , 2004. – 192 с.
7. Суховершина Ю. В. Тренинг делового (профессионального) общения / Ю. В. Суховершина, Е.П. Тихомирова, Ю. Е. Скоромная. – М. : Академический Проект; Триста, 2006. – 128 с. – (Информационные технологии).

8. Dr. Spencer Kagan. Kagan Cooperative Learning / Dr. Spencer Kagan, Miguel Kagan. – Kagan Publishing, 2009. – 484 p.

У статті автор розмежовує поняття «методика» та «технологія», наводить приклади засобів інтерактивних технологій, які були використані на заняттях гуманітарного циклу «Педагогіки і психології», «Англійської мови» під час проведення експериментального дослідження на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, розглядає методіку використання цих засобів.

Ключові слова: технологія, методика, інтерактивні технології, засоби інтерактивних технологій, методика використання засобів інтерактивних технологій.

В статье автор отделяет понятия «методика» и «технология», приводит примеры средств интерактивных технологий, которые использовались на занятиях гуманитарного цикла «Педагогика и психология», «Английский язык» во время проведения экспериментального исследования на базе Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, рассматривает методику использования данных средств.

Ключевые слова: технология, методика, интерактивные технологии, средства интерактивных технологий, методика использования средств интерактивных технологий.

In the article the author has differentiated the notions «methodology» and «technology», has made examples of the used means of interactive technologies at the humanitarian subjects «Pedagogics and Psychology», «The English Language» while pursuing an experimental study at the National academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, has examined the means of interactive technologies usage methodology.

Keywords: technology, methodology, interactive technologies, means of interactive technologies, methodology of the means of interactive technologies usage.